

Araştırma Makalesi

Sözlü Kùltür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kùltür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi*

Öz

Emine Hilal KORUCU**

İletişim, dil ve kùltür gibi, durağan değil tarihsel süreçteki sosyolojik ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sürekli form değiştiren dinamik bir olgudur. Sözlü kùltür döneminden dijital kùltür dönemine uzanan süreçte dil ve kùltür alanındaki gelişmelerle birlikte iletişim, yeni araçlar ve formlar kazanarak dönüşümünü sürdürmektedir. Dil ve kùltür alanındaki yeniliklerin etkileriyle şekillenen binlerce yıllık iletişim tarihi, iletişimin toplumsal ve bireysel yaşamdaki rolüne dair bilgiler vermektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan yeni araçlar, iletişim biçimlerine yenilikler getirmekte ve iletişim süreçlerini dönüştürmektedir. Dilin sözlü formunun bireysel etkileşim ve anlam aktarımı için kullanıldığı sözlü kùltür döneminden, mobil akıllı telefonlar aracılığı ile sözlü, görüntülü, sesli ve yazılı iletişime olanak sağlayan dijital kùltür dönemine kadar iletişimin temel işlevi biçimsel ve içerik olarak farklılaşmıştır. Bu bağlamda iletişim araçları ve kullanılan yöntemlerindeki farklılık, iletişimin temel amacı olan anlam aktarımını da değiştirmiştir. Teknolojik gelişmelerin tüm alanlarda olduğu gibi iletişimde yaratmış olduğu hızlı dönüşüm günlük yaşamda iletişim, dil ve kùltür pratiklerinde de yenilikleri beraberinde getirmektedir. Bu betimsel çalışmada, literatür taraması yöntemi ile, sözlü kùltür döneminden dijital kùltür dönemine kadar geçen süreçte, iletişim alanının değişimi tarihsel olarak ele alınacaktır. Son teknolojik gelişmeler çerçevesinde iletişim, artık zaman ve mekândan bağımsız hale gelmiştir. İletişimdeki fiziksel gerçeklik sanal gerçekliğe evrilmiş ve yapay zekânın da sürece dahil olmasıyla, iletişim, dil ve kùltürün tarihsel süreçte olduğu gibi, bugün de birbirini şekillendirdiği ortaya çıkmıştır.

*Bu makale İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları ABD'da danışmanlığını Prof. Dr. Füsun Alver'in üstlendiği "Mobil Akıllı Telefon Mesajlaşma Uygulamalarının Dil Pratiklerine Getirdięi Yeniliklerin İletişim Kùltürüne Etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-mail:eminehilal@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6662-1318

Anahtar kelimeler: İletişim, Dijital Kùltür, Sözlü Kùltür, İletişimin Gelişimi.

Geliş Tarihi: 03.11.2023
Kabul Tarihi: 19.12.2023

Korucu, E. H. (2023). Sözlü kùltür döneminden başlayarak dijital döneme kadar uzanan süreçte dil kùltür etkileşiminin iletişim süreçlerine etkisi. *Medya ve Kùltür*. 3(2), 228-255. doi: 10.60077/medkul.1385832.

Research Article

The Effect of the Interaction of Language and Culture on Communication Processes in the Process Starting from the Oral Culture Era and Extending to the Digital Era*

Abstract

Emine Hilal KORUCU**

Communication, like language and culture, is a dynamic phenomenon, which is not static but continuously undergoes transformation depending on the sociological and technological advancements in historical processes. Throughout the transition from the oral culture period to the digital culture era, communication has continued its transformation alongside developments in language and culture, acquiring new tools and forms. The millennia-long history of communication, shaped by the effects of innovations in language and culture, provides insights into the societal and individual roles of communication. The emergence of new tools within this framework brings innovations to communication forms, transforming communication processes. From the oral culture period, where the spoken form of language was used for individual interaction and meaning conveyance, to the digital culture era facilitated by mobile smartphones, communication's fundamental function has evolved both in form and content. In this context, the changes in communication tools and methods have also altered the fundamental purpose of communication, which is the conveyance of meaning. Technological advancements, pervasive across all fields, have brought about rapid transformations in communication, introducing innovations in daily communication, language, and cultural practices. This descriptive study employs a literature review method to historically examine the changes in the field of communication from the oral culture period to the digital culture era. In the framework of the latest technological developments, communication has become independent of time and space. The physical reality in communication has evolved into virtual reality, and with the inclusion of artificial intelligence in the process, communication, language, and culture continue to shape each other today, just as they have in historical processes.

*This article is produced from the doctoral thesis titled "The Effect of Innovations Brought by Mobile Smartphone Messaging Applications to Language Practices on Communication Culture", supervised by Prof. Dr. Füsün Alver in the Department of Media and Communication Studies at Istanbul Ticaret University, Institute of Communication Science and Internet.

**Dr.,
Independent Researcher,
E-mail: eminehilal@gmail.com.
ORCID: 0000-0001-6662-1318

Received: 03.11.2023
Accepted: 19.12. 2023

Keywords: Communication, Digital Culture, Oral Culture, Development of Communication.

Extended Abstract

Communication, which mediates language as a carrier force, has been in mutual interaction with culture throughout the period from the oral culture period to today. However, it is the field of science and technology where innovations that contribute to interaction are created. The emergence of writing, fire, paper, printing, electricity, telephone, photography, radio, television and the internet, which are the most important turning points in the history of communication, are the outcome of technological and scientific studies. In everyday life, which is driven by many other developments, each new knowledge and experience is combined with the previous one.

All kinds of structures that make up culture tend to emerge on the social level together with the meaning they contain. Culture is the product of a system that is born in life and develops, changes and transforms with life practices. During the transmission of cultural contents by language, interaction takes place between these two phenomena. As language semiotically encodes cultural elements, cultural structures gain new meanings. While there may be interaction of language and culture within the same structure, there may also be interaction of language and cultural structures at different levels. Throughout the historical process of communication, the interaction of language and culture takes place within the memory where information is stored. During the oral culture period, when communication took place through the vocal form of the language, the area where information was stored became human memory. Memory is an environment where culture is preserved, developed and transmitted through language. In this respect, it is of vital importance for all cultural periods. The need to preserve the ever-increasing knowledge in social life during the written period was one of the main reasons for the invention of writing. The regulation of the outputs of social and economic life, which became increasingly diversified and complex, also enabled the regulation of social life. In this way, while the objective approach to the transmission of data developed, the objective approach of human memory in the oral period in transmitting information inherent in culture began to lose its effect in the written period.

In the written culture period, the interaction of language and culture allowed the development of visual forms. Along with writing, which is essentially a visual code, symbolic communication elements began to emerge. Symbols, motifs and signs with cultural meaning added diversity to the language. In the period between the oral period and the written period, communication forms that emerged as oral and written languages began to be used together, making the language a more comprehensive means of transmission. This increase in capacity, created by the literary and intellectual productions that developed with writing, enabled new cultural productions. The richness of meaning of the imaginary world in the mythological narratives of the oral period has gained new dimensions through written form and concepts.

With the widespread use of the printing press, the manuscript production of the written period began to be replaced by the printing industry with mass production. With the increase in the volume and diversity of books, intellectual and literary movements developed. Especially the duplication of holy books and the meeting of these books with cultures living in different geographies led to the emergence of new

social structures. Languages borrowed words from each other and cultural transfers took place.

While writing mediates the transfer of cultural knowledge through linguistic codes, communication processes gained a new dimension with the emergence of image and sound technology. Along with the telegraph, telephone, photography, video, radio and television, sound and image become suitable for recording and transmitting. After this process, the mass dimension of communication become even stronger. The limiting effect of time and space began to decrease. This also increased the speed of cultural production and emphasized the function of language in transmitting culture. Culture has become an industry, and language has become a perception management tool beyond the mere transfer of meaning and information. The interaction of language and culture has given birth to new movements and created a large social impact. From the perspective of structuralism, the interaction of language and communication has given birth to new discourses in the context of cinema, fashion, literature, press, broadcasting and social movements.

Digital technology has emerged as a new era over the accumulation of the electronic era. With the increasing development of computer, internet and artificial intelligence technologies, digital communication technology, which started at the corporate level, spread to individual users in a short time. The use of computers and the internet, which started in homes, and with the internet and artificial intelligence hardware of mobile phones, the era of smart mobile communication began. Mobile communication has radically changed the form and dimension of the relationship between the human and the communication tool from the oral to the digital era. With smart mobile phones, people have entered an uninterrupted communication process where time and space are not limited. For this reason, mobile communication has opened up a wide field of interaction for language and culture. The diversity of communication methods, language translations, ease of use of devices, and network technology that eliminates geographical boundaries have made mobile communication a platform where different cultures and languages converge. In terms of this sphere of influence, it has been effective in the natural processes of communication.

Giriş

Dil ve kültür arasındaki etkileşim bağlamında iletişim, sözlü kültür döneminden dijital kültür dönemine kadar sürekli olarak değişim gösteren ve canlılığını koruyan bir süreç olagelmıştır. Dil, içinde yaşadığı ve kullanıldığı toplumun kültürünü yansıtır. Bu ilişki, dili kültürün bir parçası haline getirir. Strauss'un (2012, s. 107) Antropolog Edward Burnet Tylor Primitive Culture-I eserinden aktarmış olduğu tanımında da kültür, toplumsal araçları, yapıları, inanışları, gelenek ve dili kapsayan bir bütün olarak açıklanır. Dil hem bireysel hem de toplumsal olarak kültürün yaşamasında bir koşul olarak belirlemektedir. Bu koşulu sağlayan esas ise, dil ve kültürün yapısal olarak uyumudur. Birey içinde bulunduğu kültürü dil aracılığıyla algılamaktadır. İnsanlığın medeniyet aşamalarında birbiri ile etkileşime giren önemli üç olgu iletişim, dil ve kültür olarak ortaya çıkmaktadır. Bu üç olgu arasında, birbirini doğuran, değiştiren, geliştiren bir etkileşimden de söz edilebilir.

Bu bağlamda makalemizde tarihsel süreç çerçevesinde etkileşim odaklı literatüre dayalı süreç analizi yapılmaktadır. Yapısalcı yöntem temel alınarak, literatür taramasıyla elde edilen veriler yorumsamacı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Yaklaşım olarak yapısalcılığın esas alınmasının nedeni yapının bir dönüşümler sistemi olmasıdır. Bu dönüşümler yasaları içermektedir. Yapı, sistemin dışında sonuç vermeyen ve onun dışında olan unsurları asla çalıştıramayan, dönüşüm yasalarının etkileşimiyle korunmaktadır veya zenginleştirilmektedir. Kısacası, yapı kavramı üç temel fikirden oluşur: Bütünlük, dönüşüm ve öz-düzenleme (Piaget, 2007, s. 5). Bu üçlü kategori yapıyı oluşturan bütünlüğün evrimselliği ve doğal dönüşümü içerisinde kendini yapılandırma düşüncesine dayanmaktadır. Dil ve kültürün etkileşiminin bir sonucu olarak, dönüşüm ve yeniden üretim ilkesi doğrultusunda iletişimin ortaya koyduğu çıktılar dil ve kültüre etki ederek yapısal bir düzenlemeye olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, dil ve kültürün tarihsel süreç içerisindeki etkileşiminin, iletişim açısından ortaya koymuş olduğu yeni durumlara odaklanmaktır. Araştırmanın sorunsalı sözlüden dijital kültür dönemine kadar dilin kültür ile etkileşiminin ortaya koymuş olduğu yeni iletişim koşullarının insan iletişiminin doğal akışındaki yerini görünür kılmaktır.

Renan'a (2015, s. 67) göre dilin kökeni tıpkı düşünce yetisin de olduğu gibi doğuştan gelen bir özellik gösterir. Bu sebeple dilin doğuşu için bir başlangıç belirlemek, düşünce için bir başlangıç belirlemek anlamına gelmektedir. Burada "dil mi düşünceyi oluşturur, yoksa düşünce mi dili?" sorusu başka bir yaklaşım potansiyeli taşımaktadır. Bilişsel bir sistem ile bilginin depolanması bu bilginin süreç içerisinde değişimini de mümkün kılmaktadır. Bu değişim dil ve iletişim bağlamında belleğin gelişimini anlamaya da yol açmaktadır. Tarihsellik bağlamında gündelik hayatın çıktıları bir dil ile veriye dönüşmektedir. Bilgi bir bakıma toplumsal pratiklerin odağında yer almaktadır. Bilgilenme gerçekliğin nesnel olarak duyular aracılığıyla algılanması şeklinde gerçekleşmektedir (Hançerlioğlu, 1999, s. 343). Algının oluştuğu süreç iletişim eyleminde mesajın kaynaktan hedefe ulaştığı aşamaya karşılık gelmektedir. Bu veriler dış çevreye doğru çıktı, kaynağın kendi bilişsel yapısında da girdi olarak yer almaktadır. Toplumsal düzleme yayılan bilgiler kültürel bağlamda, bireysel düzlemde yayılan bilgiler ise bilişsel bağlamda biriktirmektedir. Bu birikim eski verilerle etkileşim içine girerek toplumsal ve kültürel olana dair yeni anlamlar yaratarak normların oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Dili ses ve yazı formuyla insan medeniyetinin oluşum sürecinde etken bir olgu olarak ele aldığımızda, insanı diğer canlılardan ayıran başat özellik niteliğindedir. Fakat iletişim evreninde dili kaynaklar arasındaki mesajların iletirme sürecinin bir aracı olarak ele alındığımızda dilin formu ve kapsamı genişlemektedir. Her türlü mesaj kodunun kaynaklar arasında işleyişi sonucu meydana gelen davranış ve algı değişikliği bir iletişim eylemi niteliği taşımaktadır. Dilbilimci Fisher (2013, s. 1) dili “bilgi alışveriş aracı” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda ele alındığında beden dili, işaretler, semboller, görseller, matematik dili gibi bilgiyi işleyen ve anlamı aktaran tüm formlar dil niteliği taşımaktadır. İletişim için çizilen bu çerçevede kimyasal, biyolojik, fiziksel ya da mekanik olarak gerçekleşen tüm etkileşimin yarattığı yeni durumu, iletişim eyleminin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımı referans olarak toplumsal bağlamda meydana gelen olayları ve kültürel yapıları da iletişimsel eylem özelliği taşıyan oluşumlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Dil, yapısı itibarıyla anlam ve gösterge olarak bir dizge özelliği taşımaktadır. Gösterge dizgeleri içerisinde en karmaşık yapıya sahip olan dil, aynı zamanda en işlevsel dizge olma özelliğine sahiptir. Bir anlam dizgesi olarak dilin toplumsal, biyolojik ve fiziksel değişim süreçleri bulunmaktadır. Anlam, yapılanmasını toplum içinde tamamlamakta, biyolojik olarak beyinde etkin hale gelmekte ve fiziki koşullarda değişime uğramaktadır (Yaylagül, 2015, s. 58). Bu bağlamda dil yapı itibarıyla bireysel ve toplumsal yapıya da referans olma özelliği taşımaktadır. Dilsel olan aynı zamanda bireysel ve toplumsaldır. Bir başka ifade ile dilin içerdiği gösterge ve anlam dizgeleri bireyin ve toplumun içerdiği kültürel ve zihinsel birikimin yansımaları olma özelliği taşımaktadır.

Dilin de içinde bulunduğu etkileşimin olduğu tüm toplumsal sistemlerin yaşaması için Williams’ın ‘yeniden üretilebilirlik’ olarak kavramsallaştırdığı bir işleve sahip olması gerekmektedir (1993, s. 184). Bu yeniden üretim sürecinde kültür, dilin gösterge ve anlam dizgesi ile yeni yapılar yaratmaktadır. Yaratılan dilsel ve iletişimsel yeni yapılar kültürü etkilenen ve etkileyen bir yapı olarak dönüştürmektedir. Bu durum, aynı zamanda bireyin düşünce dünyasındaki dönüşümün toplumsal düzlemde yeni alanlar meydana getirmesinin de etkeni olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenç’in (2003, s. 101) Sosyolog Sorokin’den aktardığı kavramsal yaklaşımda kültür, sosyokültürel çevrede belirgin olarak ortaya çıkan fiillerin ve araçların süreç içerisinde ortaya koymuş oldukları nesnel gerçeklik olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda kültür aynı zamanda bir değerler ve normlar bütünü içinde gerçekleşen, etkileşimli ilişkiler etrafında toplanmış toplumsal yapılar olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, dil ve iletişim etki ettiği tüm yapıları kültürel olarak yeniden üretim ve dönüşüm sürecinin etki alanına sokmaktadır. Bu üç olguyu ele almak ancak birbirinin etki alanına girmekle; dili kültürle, kültürü iletişimle, iletişimi dil ile olan etkileşim alanlarındaki üretim ve dönüşümlerle açıklamak mümkün olmaktadır.

Söz ile kültürel bir aktarım aracına dönüşen dil, teknolojik, sanatsal, düşünsel, sosyal, siyasal, coğrafi etkiler altında şekillenmiş ve form olarak dönüşmüştür. Bu çerçevede kültürel olarak dilin sözlü formundan başlayarak dijital formuna kadar geçen süreci dönüm noktaları ile sınıflandırmak geçiş süreçlerini daha iyi aktarmaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmada dilin kültür ile etkileşimi kültürel bağlamda sözlü, yazılı, tipografik, elektronik ve dijital dönemler çerçevesinde iletişim biçimlerindeki dönüşüm bağlamında yapısal olarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. Araştırmanın Metodu, Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Dil, iletişim ve kültürün çözümlenmesine dair, tarihsel sürecin başlangıcından beri çeşitli yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşımlar felsefi çerçevede ya da bilimsel sistematik dâhilinde olmuştur. Dili sistematik yapı içerisinde ele alan yapısalcılık yaklaşımı aynı zamanda felsefenin de olguları ele alma biçimi üzerinde devrimsel bir dönüşüm yaratmıştır. Bu yönüyle çıkış kaynağı dil felsefesi olan yapısalcılık dil ile başlayarak iletişim ve kültürün de içinde olduğu birçok alan için çözümlenici bir yaklaşım olarak gelişmiştir. Yapısalcılığın ve dilbilimin sistematik olarak ele alınması dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün (1998) çalışmaları ile başlamıştır. İlk dilbilimciler dili yazılı ve sözlü olarak ayırmamış olmasına rağmen, Saussure (1998, s. 53) yazının konuşma dilini temsil etme özelliği üzerinde durmuştur. Toplumsal yapı ile dilsel yapının kültür düzleminde yer aldığı söyleyen yapısalcı sosyal antropolog Claude Levi Strauss (2012, s. 106) dilin kültürün bir ürünü olarak ele alınabileceğini ifade ederek, saha çalışmaları ve yazmış olduğu eserleriyle yapısalcılığa kavramsal bir çerçeve çizmiştir. Kendinden sonra yapılan çalışmalara da büyük katkılar sağlayan Strauss (Eriksen & Nielsen, 2013, s. 130) antropoloji disiplini ile yapılar arasındaki ilişkiyi toplumdaki akrabalık ilişkileri ile benzer bağlamda ele almış, bu ilişkilerin yaratmış olduğu üretimleri toplumu yeniden yapılandıran unsurlar olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda araştırmamızda iletişim, dil ve kültürü etkileşim odaklı ele almamıza olanak tanıyan yapısalcı yaklaşım esas alınmıştır. Verilerin elde edilmesi için literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen veriler yorumsamacı bir yaklaşım ile analize tabi tutulmuştur. Dil ve kültürün teknolojik yeniliklerden etkilenme süreçleri, neden sonuç ilişkisi içinde ele alınmış ve yapısalcılığın temel prensibi olan sistem içinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, küresel ölçekte yapılan araştırma sonuçları güncel durumu açıklamak için kullanılmıştır. Dijital dönemin dil ve kültür pratiklerinde zaman ve mekân bağlamında önemli dönüşümler yaratan mobil iletişim teknolojilerine odaklanılmıştır. Mobil iletişim süreçlerini makalenin sorunsal ve amacı doğrultusunda değerlendirebilmek için kullanıcı istatistiklerinin yer aldığı küresel ölçekte yapılmış olan saha araştırma verilerine yer verilmiştir. Böylelikle sözlü kültürden başlayarak dijital döneme kadarki süreçte dil ve kültürün etkileşiminin iletişim süreçlerine etkisine ilişkin çıkarımlara ulaşılması hedeflenmiştir. Bu sebeple mobil iletişim kullanımındaki kategoriler, eğilimler, ülkeler arası kullanıcı davranışlarındaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Mobil iletişim zaman ve mekân önceki dönemlerden farklılaşmakla birlikte dilin sözlü, yazılı, simgesel, görsel, işitsel formlarına aynı ortam içinde olanak tanımaktadır. Bu sebeple dijital iletişim döneminde yeni bir aşama özelliği taşımakla birlikte dil, kültür ve iletişimin geçmişten bugüne kadar taşınmış olduğu temel yapıları içermektedir.

Araştırmanın amacı dil ve kültürün içinde bulunduğu yapısal sistemin önemli bir unsuru olarak iletişimin önemini vurgulamaktır. Araştırma, dil ve kültürün etkileşimi ile şekillenen iletişim olgusunun, döngüsel bir yapı içinde dil ve kültürü etkileme kapasitesine ilişkin veriler ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Dil ve kültür alanındaki değişim, iletişim teknolojilerine kıyasla daha uzun sürmektedir. Bu sebeple eş zamanlı olarak dil ve kültürün etkileşiminin sonuçlarını güncel verilerde bulmak konusunda araştırmamızın sınırlılığı bulunmaktadır. Bu sebeple literatür taraması yöntemi ile tarihsel süreç çerçevesindeki veriler araştırmamıza temel teşkil etmektedir.

2. Sözlü Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Sözlü kültür olarak ele alınan dönem, yazının icadına kadar olan süreyi tanımlamaktadır. Sözlü kültür toplumların üretim ilişkileri, iş bölümü, toplumsallaşma, aktarımlı bellek inşasının insan iletişiminin konuşma edimi ile gerçekleştiği koşullara karşılık gelmektedir. Dil, sözlü kültür döneminin en önemli iletişim aracıdır. Dilin sözel ve görsel formları sözlü kültür döneminin bilgi aktarım ve kayıt teknolojileridir. Diller zaman içinde değişip, dönüşmekte, bazıları ise o dili konuşan insan kalmaması nedeniyle kaybolabilmektedir. Konuşulmasına rağmen yazıya geçmemiş diller mevcuttur. Bu sebeple dili var eden yapı ve dilin kökeni söze dayanmaktadır. Yazı, ifade ediliş biçimi itibarıyla söze bağımlıdır. Yazıya aktarılmış bir düşünce veya söz ister sesli ister sessiz olarak okunsun, metin sese dönüşme özelliğine sahiptir. Bu sebeple dilde söz esastır (Ong, 2015, ss.19-20). Bu özellikleri biyolojik ve zihinsel olarak bir iletişim aracına dönüşmektedir.

Dilin sınırlarını belirleyen bir etken olarak kabul edilen bilişsel süreçlerin izleri, geç paleolitik çağa ait insan eseri görsel kalıntılarda ve bazı ritüellerde görülmektedir. Kültürel antropolojinin ortaya koyduğu insanın kültürel üretimine dair kanıtlar, dönemin insanların konuşma işlevini yerine getirirken işitme ve hafıza kapasitelerinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Dillerin gelişmişlik seviyelerine göre sergilemiş oldukları farklılıklar, ait oldukları toplumların değişiminde bir etken değildir. Dil, tüm toplumsal örgütlerin kabul görmüş davranışlarına temel teşkil etmektedir (Goody, 2011, s. 22). Bu da dili hem bilişsel sürecin işleyişinde hem de toplumsal yapılar arasındaki etkileşimde etkili bir konuma yükseltmektedir. Bu durum dilin kültür ile temelde birbirine bağlılığını göstermektedir. Sözlü kültür döneminde dil, toplumsal yapıların üretimsel dönüşümünde iletişimi bir araç olarak kullanmıştır.

Ses ile işlevselleşen dil, durağan ve yazıdan ayrılmış bir geleneğe sahiptir. Görselliğin yaratmış olduğu sembolik nitelik dilin sesli biçimine baskın hale gelmiştir (Saussure, 1998, s. 53). Sözlü kültür döneminde baskın hale gelen dilin kullanım formları aynı zamanda kültürel üretimlerin fiziki ve soyut özelliklerine etki etmiştir.

Söz, dilin konuşulabilme düzeyinde anlık olarak gerçekleşen bir eylem biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatın pratiklerine aracılık eden söz, ses ya da yazı olarak form kazanır. Biçimsel olarak sözlü dil ve yazılı dil büyük oranda birbirinden farklıdır (Vardar, 2002, ss.180-183). Bu farklılıklar aynı zamanda toplumsal değişimlere yön verebilme ve bu değişimlerden etkilenmeye açık bir durum yaratır. Bu bağlamda dil düşünceye aracılık eder. Dil ile düşüncenin birbirinden ayrılması söz konusu olmadığı gibi bu iki öğenin bir araya geldiği noktada işlevsellik doğmakta ve biçimsel bir gerçeklik yaratmaktadır (Saussure, 1998, ss. 167-168). Yazılı anlatımı yüzeysel bulan Platon'a göre yaşam ve düşünce arasındaki boşluk, dilin söyleme eylemini gerçekleştirilmesiyle kapanabilmektedir (Feyerabend, 1995, s. 185). Bu yaklaşıma göre, sözlü iletişim mesajı iletme kapasitesi ve biçim olarak, yazılı iletişimden üst seviyededir.

Sözlü kültür dönemi gündelik dil pratiklerinin yaratmış olduğu sözlü iletişim biçimi, arkaik kültürün belirleyici bir özelliğini teşkil etmektedir (Baudrillard, 1974, s. 215). Sözlü kültür döneminin yazıdan yoksun olması, bu dönemi tarihsel disiplinin dışında bırakmamaktadır. Mitolojinin yerini tarihe bıraktığı bir dönüşümden bahsedilmesine rağmen, tarih öncesinde bir dönemden söz edilmektedir (Strauss, 2013, s. 70). Dünyanın farklı toplumlarının eseri olan sözlü anlatılar birbiri ile benzer

özellikler göstermektedir. Homeros destanları kuşaklar arasında aktarılırken, belirli bir dize ölçüsü ve deyişler kullanılmıştır. Bu özellik yapısal bir şablon olarak içerdiği kültür ve dilsel unsurları iletişimin temeli olarak belirlemiştir (Ong, 2015, s.37). Bu dönemde üretilen sözlü kültür kalıntılarının biyolojik ve jeolojik kalıntılarla bağlantılı olarak değerlendirilmesi, tarihsel açıdan ne kadar geriye gidebileceği konusunda veriler sunmaktadır. Mit ya da efsanede geçen bir hayvan ya da coğrafi bir şekil üzerinden dönemin tarihselliği hakkında bilgi ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Dilin değişmeyen ve temel unsuru olarak öne çıkan biçimi sözlü iletişimdir. Sözlü kültür döneminin iletişim ve dil için önceliğinde sesin hâkimiyeti baskınlığına, doğmuş olan tüm dillerin konuşulmasına rağmen sadece bir kısmı için alfabe geliştirilebilmiştir. Sözlü kültür tarihi boyunca binlerce farklı dil doğmuş olmasına rağmen, bunların tamamının alfabe geliştirmedeği ve yazılı iletişime geçmediği bilinmektedir. Günümüzde 3 bin farklı dilin konuşulmasına rağmen, bunlardan sadece 78'inin alfabeti ve yazı üretimi bulunmaktadır (Ong, 2015, s.19). Söz ve yazı arasındaki bu farklılaşmadan yola çıkarak dilin sözlü iletişimi bir icat ya da keşif, yazı iletişimi ise bir teknoloji geliştirme aşaması olarak değerlendirmek mümkündür. Yazılı kültür sonrası dönemlerde bu geliştirme aşamaları giderek kitlesel ve karmaşık bir seyir izlemiştir. Sözlü kültür döneminde dilin kültür ile etkileşiminin bir sonucu olarak iletişim süreçlerinin dönüşüm yaşadığı görülmektedir.

3. Yazılı Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Yazılı kültür dönemini başlatan en önemli gelişmenin alfabenin icadı olduğu kabul edilmektedir. Batı uygarlığının bilim ve felsefedeki gelişiminin başlangıcı olarak görülen alfabe MÖ 700 yıllarındaki keşfedilmiş kavramsal bir teknoloji olarak nitelendirilmektedir. Dilin söz ile tamamlanamayan kavramsal söylem açığı, yazı ile kapatılmıştır. Kendinden önceki yaklaşık 3 bin yıllık sözlü geleneğin yaratmış olduğu zihinsel yapı, alfabetik zihin olarak dönüşüm sürecine girmiştir. Yazılı kültür döneminde, iletişim altyapısını oluşturan temel unsur alfabetik bilgidir (Castells, 2005, s. 439). Alfabenin yazı aracılığıyla bilgiye dayalı bir iletişim disiplini yaratmasının nedeni, kayıt altına alınan verilerin anlam ve gerçekliği bakımından nesnel yorumlanmasına imkân sağlamasıdır. Gelişmişlik düzeyine göre zengin ya da sınırlı sayıda göstergelerle iletişim kurulmuş olsa da tüm uygarlıkların geçmişinde yazının var olduğu kabul edilmektedir. Harf sistemine dayalı yazı ilk olarak Mısır uygarlığında kullanılmış ve sonrasında diğer uygarlıklara yayılmıştır. Yazıyı ortaya çıkaran nedenler çok yönlü özellik taşıyarak birlikte toplumdaki topluma değişmektedir. Gündelik yaşamı düzenleyecek sistemler kurulurken yazı önemli bir işlev görmüştür. Her uygarlığın ve toplumun gündelik hayatlarındaki ihtiyaçlar farklı olduğundan, alfabeler de ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Faulmann'a göre uygarlıklar arasındaki etkileşimden, yazılı kültürün göstergesi olan alfabeler de etkilenmiştir (2001, s. 77). Toplumsal ve iktisadi hayatın düzen içinde yürütmesini sağlamak için yazının bilgiyi sistematik hale getirme niteliği tüm toplumlar için önemli olmuştur.

Bu bağlamda yazının ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerin en önemlilerinde biri de toplumların ticari ve sosyal olarak gelişmesi ve çeşitlenmesidir. Toplumsal yaşamda artan hareketliliğin yarattığı veriler insan belleğinin kapasitesini aşmıştır. Kalıcı ve güvenilir olarak ticari bilgilerin kayıt altına alınması toplumsal yaşamdaki düzenlemenin gereği olarak doğmuştur (Crowley & Heyer, 2014, s. 69). Bu yönü ile yazı, rasyonel bir toplumsal düzen sağlama aracı niteliğindedir. Toplumsal düzenin

temeli olan hukuk kuralları da yazılı olarak kayıt altına alınarak bağlayıcı metinlere dönüşmüştür. Yazı dili ve hukuki normlarla birey ve toplum ilişkilerinin sınırları belirginleştirilmiştir. Dil ve kültür etkileşiminin sonucu olarak toplumsal verilerin aktarılmasında yazının etkin olarak kullanılması iletişim süreçlerini de dönüşüme uğramıştır.

Günümüzde kullanılan yazının biçimsel olarak kökeni her kültürün kendi tarihselliği içinde geçmişe uzanmakta, değişimlere rağmen bir sistem ve yapı olarak temel özelliklerini korumaya devam etmektedir. Yazılı kültür döneminin başlangıcında dilin evrimini etkileyen üç temel yazı formu Mısır ve Sümer, Asya ile Mezoamerika olmuştur. Bu üç yazı sistemi tarihin başlangıcından bugüne kadar oluşan eski kültürlerin ve o kültürlerin anlatımları olan yeni yazı biçimlerinin tohumları niteliğini taşımaktadır (Fischer, 2013, s. 84). Sümer dilinin modern dillerin yapısı ile bağının olmadığını belirtmektedir (Lerner, 2007, s. 1). Bu veriler, eski dillerinin yazılı formunun, modern diller ile karşılaştırıldığında, yapısal etkileşim ve dönüşümlerine dair veriler sunmaktadır.

Yazılı kültür tarihsel olayları nesnel olarak kayıt altına alma imkânı sunmaktadır. Bu sebeple tarihsel gerçekler ortadan kaldırılmak istendiğinde kitaplar yakılmak istenmiştir (Thompson, 1999, s. 96). Yazılı kültürde üretilen bilgiler, hâkim erkler tarafından kontrol altına alınmak istenmesine rağmen, bireyler bilginin gücünü fark etmiş ve yeniliklerin icadı sürecindeki etkisini kavramıştır (Goody, 2011, s. 27). Tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasi iktidar mücadeleleri ve uluslararası düzeydeki değişimler beraberinde bilginin ve kültürün aktarım sürecini de etkilemiştir. Dilbilim, yeniçağ Avrupası'nda sözlü kültür yerine yazılı metinleri inceleme alanı olarak benimsenmiştir. Sömürgeleşme sürecinin bitmeye başlamasıyla birlikte Afrika ve Güney Amerika kültürlerinin birikimlerinin sözlü ve yazılı gelenekler çerçevesinde ele alınma imkânı da ortaya çıkmıştır (Wimmer, 2009, s. 53). Bu sebeple yazılı kültürün politik ve siyasi bir etkisi de bulunmaktadır. Böylelikle kültür dil aracılığı ile yeni kültürlerle etkileşime girmiştir. Bu etkileşim aynı zamanda farklı diller arasında da gerçekleşmiştir. Kültürel veriler diller arası aktarımla farklı kültürlerle ulaşmıştır.

Dilin, doğası gereği söz olarak doğması ve yazıya yönelik olarak insan üretimi olması sebebiyle bazı düşünürler tarafından ikincil olarak görülmüştür. Platon (2015, s. 79) Yedinci Mektup eserinde yazıyı dilin donmuş biçimi olarak nitelendirerek düşüncelerin bu forma emanet edilemeyeceğini savunmuştur. Platon'un dile yüklediği esas işlev düşünce olarak belirlemektedir. Bu yaklaşım düşüncenin özelliğinin söz ile canlılık kazandığı yazının ise görsel boyutu sebebiyle nesnel bir yapı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bununla birlikte dönüştürücü etkisi nedeniyle yazıya önem atfedilmiştir. Rousseau (2011, s. 21) yazının farklı uygarlıklar arasındaki etkileşimle başka dillerin bünyesinde o dile has bir form ile oluştuğunu ifade etmekte, Freire ve Macedo (1998, ss. 44-100) ise dili kültürün 'gerçek kumaşı' olarak nitelemektedir. Bu açıdan dilin hâkimiyet kurma ve fırsatlar yaratma gücüne de vurgu yapmaktadır. Dil kültüre eşdeğerdir ve kültürün ürettiklerinin bilgi içeriğine aracılık etmesi bakımından bir güç niteliği taşımaktadır. Dil, iletişim ve kültür içerisinde düşünürler, edebiyatçılar, bilim insanları tarafından yöneltilen eleştiri ve övgülerle farklı açılardan yazının işlevlerinin ortaya koyulmasına katkı sağlamıştır. Bu alanda tarihsel sürece, toplumlara, coğrafi konuma göre değişim ve dönüşümlerle birlikte iletişim, dil ve kültür yeni aşamalar kaydetmeye devam etmiştir. Bu değişimlerin öncüsü ise

teknolojik gelişmeler olmuştur. Yazı bu süreçte sanatsal boyutu da bulunan el ile yazma (kaligrafi) döneminden endüstriyel bir alana doğru evrilmiştir.

4. Tipografik Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Kültüre ilişkin tüm alanlar tipografik dönemin yaratmış olduğu yeniliklerden etkilenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Yazılı kültür döneminin yaratmış olduğu kültürel miras ve bunun etrafında gelişen sosyal, iktisadi ve politik ağlar yeni iletişim kanalları açmıştır. Fakat bilim ve teknolojideki gelişmelerin önlenemez doğası tüm alanlarda olduğu gibi iletişim, dil ve kültürde de dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Yazma tekniğindeki ilerlemelerle birlikte bilginin ürüne dönüştürülmesi hız kazanmış ve daha geniş insan topluluklarına erişim sağlanmaya başlanmıştır. Bunu ortaya koyan tekniğin adı ise tipografik baskı olmuştur.

Tipografi kelime kökeni olarak Yunanca kalıp ve yazmak kelimelerin birleşimi olan “*typography*”dir. Tipografi görünür bir dil olarak düşünce ve verileri iletişim aracılığıyla aktaran etkili bir görsel iletişim biçimi özelliği taşımaktadır (Carter, Meggs & Day, 2012, s.1). Tipografi tekniği antik döneme kadar uzanan mühür ve paralar üzerindeki baskılarda görülmektedir. Tipografik dönem seri üretim teknolojisiyle başlatılsa da tipografi kullanım olarak yazılı kültür dönemine kadar uzanmaktadır. Tipografik dönem Avrupa’da seri matbu üretimle başlasa da matbaanın ahşap kalıplar ile gerçekleşen ilkel halinin kökeni Çin’e dayanmaktadır. Bu ilk matbaa tekniğinin kullanıldığı dönem aynı zamanda en önemli baskı malzemesi olan kâğıdın da keşfedilerek geliştirildiği bir dönem niteliği taşımaktadır. Çin’de matbaa ve kâğıdın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte çok sayıda kitap basılmıştır. Çin’de başlayan bu basılı kültür, ticaret yollarının gelişmesiyle birlikte Avrupa’ya ulaşmıştır. Bu sebeple tipografik kültürün temelleri Gutenberg’in 1450’de geliştirdiği dönemden çok öncesine dayanmaktadır (Crowley & Heyer, 2014, s. 129). Sınırlı harf ya da simge içeren bu dönemin baskılı materyallerinin MÖ 15. ve 17. yüzyıllarda tam bir metin baskısını içeren örnekleri Girit Adası’nda bulunmuştur (Erdal, 2015, s. 99). Baskı teknolojisinin daha erken dönemlerde ortaya çıkmasına rağmen tarihsel süreçte kültürel bir dönemin başlangıcı olarak Avrupa’daki gelişme esas alınmıştır. Bunun sebebi yeni baskı teknolojisinin sonraki dönemleri de etkileyecek ölçekte bir etki alanı yaratmış olmasıdır.

Yüzyıllar boyunca yazının kullanım tekniklerinde meydana gelen minimal değişiklikler, süreç içerisinde biçimsel ve kullanım olarak yazıda önemli dönüşümler yaratmıştır. Bu bağlamda yazı sistemindeki değişimler konuşma dilindeki biçimsel ve işlevsel dönüşümlere etki etmektedir (Fischer, 2013, s. 83). Tipografik kültür döneminde kelimeler nesne özelliği kazanmıştır. Matbaanın yarattığı baskı tekniği ile kelimenin sözlü niteliği zayıflamıştır (Ong, 2015, s. 48). Kelimeler görünür düşünceler ve dondurulmuş sesler olarak tipografik kültür döneminde yazıya yeni bir işlev ve form kazandırmıştır (Carter vd., 2012, s. 2). Yazılı materyallerin üretiminin seri olma özelliği kazandığı tipografik dönemde el üretiminin taşıdığı özgünlük özelliği nicelik olarak etkisini yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte matbaadan önceki dönemde baskı tekniklerinin bu alandaki ilerlemeye zemin teşkil ettiği görülmektedir.

Kültürün temel aktarıcı unsurunun insan olması, teknolojinin yaratmış olduğu araçların insan ile kültür arasında bir konuma sahip olduğuna dair bir gösterge niteliği taşımaktadır. İlk kâğıt ve baskı tekniğinin Çin’de bulunmasına rağmen Avrupa’dakine benzer bir toplumsal dönüşüme sebep olamamasının nedeni, Castells’e

göre okuryazarlık oranının düşük olmasıdır (2005, s. 39). Gutenberg'in 15. yüzyılın ikinci yarısında geliştirdiği modern matbaa makinesinde bastığı ilk kitap İncil olmuştur. 16. yüzyılın başlarında o dönem koşulları için devrim sayılabilecek nitelikte en az otuz beş bin farklı kitap basılmıştır. Matbaada basılan bu ilk ürün kitaplara 'incunabula' ismi verilmiştir. Matbaa Hristiyanlık dininin yayılması için bir araç olmuş ve aynı zamanda Avrupa kültürünün farklı coğrafyaları etkilemesine hizmet etmiştir (Roberts, 2015, s. 274). Matbaa ortaya koymuş olduğu ürünler itibariyle bir iletişim aracı niteliği taşımaktadır. Matbaanın doğuşunun arkasındaki ekonomi politikası belirleyen unsur, ekonomi, siyasi ve dini otoritelerin bu konudaki talepleri olmuştur (Poe, 2019, s. 159). Matbaayla birlikte yaygınlaşan edebi eserler ve kutsal metinler okuma kültürünü toplumsal bir ritüelden bireysel bir eyleme dönüştürmeye başlamıştır (Armstrong, 2005, s. 86). Tipografik kültür döneminin yaratmış olduğu en önemli devrimsel etki kutsal metinlerin seri olarak basılarak halkın okumasına daha açık hale getirilmesidir. Tipografik baskı ile kutsal metinlerin halk arasında okunur hale gelmesi, kurumsallaşmış dinlerin kutsal metinleri ve din adamlarının toplumsal konumunda değişimler başlatmıştır. Kutsal metinlere karşı fikirlerle üretilen metinlerin karşılaştırmalı okumasının yapılması eleştirel yaklaşımı geliştirmiştir.

İletişime aracılık eden tüm sistemler beraberinde bir ağ yaratmaktadır. Tipografik kültür döneminde iletişim materyallerinin üretimini ve devamlılığını sağlayan matbaanın da bir ağ oluşturması mümkündür (Poe, 2019, s. 32). Ağ olgusu içinde tipografik kültür dönemindeki bilginin çoğalması ve dağıtımında matbaanın farklı rolleri bulunmaktadır. Gazeteciliğin mesleki bir alan olarak doğuşu ve gelişmesinde tipografi kültürün teknolojik unsurlarının etkisi belirleyici olmuştur. Matbaanın 17. yüzyılda seri baskı yapmaya başlamasıyla birlikte toplumsal bilgi talep edilen bir unsur haline gelmiştir (Alver, 2007, s. 27). Matbaa ile bilimsel bilgi endüstriyel bir biçim almış, seri üretim teknolojisi ve kitle iletişiminin bir parçası olmuştur. Böylece bilgi haber niteliği ile toplumsal ve endüstriyel alan olarak belirleme başlamıştır

Litografi baskı teknolojisiyle, görüntüleme teknolojilerinin gelişmesi yazının hâkimiyetini fotoğrafa devretmiştir (Benjamin, 2013, s. 46). Bu baskı tekniği tüm teknolojik yenilikler gibi bir altyapı olarak yeniliklere zemin hazırlamıştır. Bilginin, görüntünün, edebiyatın geniş kitlelere aktarılmak üzere yeniden üretilebilir hale gelmesi, bu alandaki gelişmelerin iletişimin alanını genişletmesine imkân sağlamıştır. Kültürel ürünlerin tüm çıktılarını endüstriyel ürünlere dönüştüren modernizmin yeni görsel dili olarak konumlanan fotoğraf, dil kurgusu ve iletişim yönetimindeki önemini giderek artırmıştır. Elektronik dönemde dil ve kültür iletişim eylemi içerisindeki etkileşimini artırmış ve bu etkileşimin ortaya koyduğu yenilikler iletişim süreçlerini dönüştürmüştür.

5. Elektronik Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Elektronik iletişim araçlarının doğuşuyla birlikte dil ve kültürün etkileşimi yeni bir aşamaya evrilmiştir. Tipografik dönem ile elektronik dönemin yayın teknikleri arasındaki ayrım, sözlü ve yazılı kültür arasındaki farkları belirgin hale getirmiştir. Ong (2015, s. 15) tarafından "ikincil sözlü kültür" çağı olarak kavramsallaştırılan elektronik kültür dönemi telefon, radyo ve televizyonun kullanımına sunulmasıyla birlikte iletişime yeni boyutlar kazandırmıştır. Tipografik kültür dönemi ve sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler yeni iletişim araçlarını ortaya çıkarmıştır. Bu araçların ilki ses kayıt cihazı fonografıdır (Thompson, 1999, s. 48). Elektronik kültür döneminde

bilginin kayıt altına alınması ile ilgili olarak yaşanan bu dönüşüm tipografik kültür döneminde kâğıdın bulunmasına benzer nitelikte bir gelişme özelliği taşımaktadır.

Castells'in (2005, s. 441) elektronik kültürün geleceğine ilişkin yapmış olduğu öngörüye göre; dünya çapında erişime olanak veren, tüm iletişim araçlarını birleştiren, interaktif bir iletişim modeli sunan yeni iletişim teknolojisi ortaya çıkacak, bu teknoloji kültürel yapıyı kökten ve kalıcı biçimde değiştirecektir. Elektronik çağa dair Castells'in (2005) tespitleri ile örtüşen yeni iletişim modelinde televizyon ön plana çıkarken, bu süreçte kitleselleşen ve küreselleşen elektronik kültür süreci etkisinde bir iletişim modeli gelişmeye devam etmiştir.

Elektriğin bulunmasıyla birlikte radyonun bir iletişim aracı olarak kültüre dâhil olması sesli anlatı ve iletişim kültürünün günlük yaşamda yoğun olarak deneyimlenmesi sonucunu doğurmuştur (McLuhan 2020, s. 44). McLuhan'a göre yazılı kültürü gelişmiş toplumların elektronik kültürün bu yeni aracı radyonun yaratmış olduğu işitsel aktarıma karşı direnci daha güçlüdür (2020, s. 44). Elektronik kültürde iletişim teknolojisi ses uzamının yerini almıştır. Ardından sesi de içine alan görsel uzam etkili hale gelmiştir (McLuhan & Powers, 2001, s. 49). Kitle iletişim aracı olarak matbu gazete yayıncılığı ile faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar, radyo ve televizyon yayıncılığına yönelmiştir. Medya sahipliği açısından da önemli dönüşümlerin yaşandığı elektronik kültür döneminde basın kuruluşları medya kuruluşu ismini alarak başka alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Aynı şekilde medya dışı faaliyet gösteren kurumsal yapılar, medyada yeni oluşumlar yaratmıştır. Elektronik kültür dönemi iletişim araçlarının konumlanma şekli medya olgusu içinde ekonomi politikasını doğurmuştur (Herman & Chomsky, 2012, s. 82). İletişim, halkla ilişkiler ya da kamuoyu yönetiminin yapıldığı bir araç rolünü üstlenmiştir. Böylece iletişim araçları işlev de kazanmıştır.

İletişim teknolojilerinin toplumsal yaşam üzerindeki etkilere ilişkin iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Innis'e (akt. Lull, 2001, s. 43) göre iletişim teknolojilerinin zaman ve uzamsal olarak kazanmış olduğu yeni boyutlar sebebiyle bu teknolojiler toplum üzerinde egemen olma tehlikesine sahiptir. McLuhan'a (akt. Lull, 2001, s. 43) göre ise yeni iletişim teknolojileri, zaman ve uzamsal olarak yeni özellikleriyle sınırların ortadan kalktığı, insan algısı ve toplumsal örgütlenmenin yeni boyutlar kazandığı bir dönemi başlatmıştır. Elektronik kültür dönemiyle birlikte kitle iletişimin kültürler arası ve coğrafi sınırların dışına taşan etkisi ile küreselleşme tezi güçlenmiştir. İletişimin yaygınlığı, kültürlerin daha geçirgen bir temas içinde olmaları küreselleşmeye etki eden bir unsur olarak yorumlanmıştır.

Elektronik kültür döneminde dil ve kültürün etkileşimine zemin teşkil eden önemli gelişmelerden biri de görüntü teknolojilerinin başlangıcı kabul edilebilecek olan fotoğraf çekim tekniğinin geliştirilmesi olmuştur. İlk kalıcı fotoğraf 1822 yılında Joseph Nicéphore Niepce tarafından kaydedilmiştir (Asimov, 2006, s. 279). Başlangıçta resmin yerini alacağı düşünülen fotoğraf verinin aktarıldığı bir araca dönüşmüştür. Fotoğraf belge niteliğiyle medya ve iletişim alanında çok önemli bir işlevi üstlenmiş, haber alma hakkı çerçevesinde yazının ötesine geçen bilgi aktarma aracı olarak görülmüştür. Daily News gazetesinin kendini 'New York'un Resimli Gazetesi' olarak nitelendirilmesi fotoğrafın kitle iletişimdeki rolünü anlatan önemli bir örnektir. Fotoğrafın medya mecralarında etkin rol oynaması sosyolojik olarak okumayı tercih etmeyen kitleye yönelik bir tercih olarak görülmektedir. Bunun karşılığı olarak Le Monde Gazetesi'nin haber metinlerinde az fotoğrafa yer vermesi fotoğrafı ikincil ve

metinsel analizleri destekleyici konuma taşımaktadır (Sontag, 2008, s. 27). Temelinde görüntü teknolojisinin bulunduğu fotoğraf, hareketli görüntü tekniği ile sinemanın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Fotoğraf gibi siyah beyaz olarak başlayan video teknolojisi ilerleyen süreçte sesli ve renkli bir niteliğe kavuşmuştur. Televizyonun gelişmesiyle birlikte video teknolojisi kitle iletişimin ve haberciliğin alanına girmeye başlamıştır. Başlangıçta sadece devlet tarafından yürütülen televizyon yayıncılığı, eğitim, bilgilendirme ve eğlence amacı gütmüştür. Bu dönemde ekran aracılığıyla toplumun karşı karşıya kaldığı medya aktarımlarının kültürel sonuçlarına yönelik eleştirel yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır (Jacquinot-Deleunay, 2016, s. 65). Sinema ve televizyon yapımlarıyla yeni bir kültürel üretim alanı açılmış, endüstriyel alanda da fotoğraf ve sinema teknolojisinin reklam aracı olarak kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.

Elektronik dönemin etkileri bakımından en önemli teknolojik icat televizyon olmuştur. Elektronik kültür dönemindeki medya araçları, yaşam alanlarının yeniden düzenlenmesini derinden etkilemiştir. Televizyon ve radyoyla birlikte ev içi yeni sosyalleşme alanları yaratılmıştır (Lull, 2001, s. 46). Televizyon kültürel olarak birçok alanda gündelik yaşamdaki yerleşik alışkanlıkları değiştirmiş, haberleşme, iletişim, eğlence kültürünü dönüştürücü etki yapmıştır (Williams, 2003, s. 11). Böylece birlikte izleme kültürü doğmuş, ev mekânsal olarak yeni form ve işleviyle bireysel iletişime de yeni boyutlar kazandırmıştır. Castells (2005, s. 443) toplumsal, politik ve ekonomik dinamiklerin etkisinde gelişen *'gerçek sanallığın kültürü'* olarak tanımladığı yeni bir kültürel yapının ortaya çıktığını söylemektedir. Bu bağlamda elektronik kültürün yaratmış olduğu bir izleme kültüründen bahsetmek mümkün olmaktadır.

Televizyon aynı zamanda sosyolojik olarak boş zamanların değerlendirildiği bir alan yaratmıştır. Bu alan giderek bireylerin boş olmayan zamanlarını da ele geçirmeye başlamıştır. Oskay (2000, s. 333) bireyin kitle iletişimine katılımı bağlamında ele aldığı televizyonun etkisini toplumsallaşmayı yaratan bir inanç alanı olarak açıklamaktadır. Televizyon toplumsal ve bireysel olarak bellek inşa etmek üzere bilgi aktaran bir araç olmaktan çok izleyicinin kendi gerçek yaşamını haklılaştırdığı bir eğlence işlevine sahiptir. Televizyonun içerik olarak farklı kültürel yaşamları film, dizi ve eğlence programları aracılığı ile sunması kültürler arası etkileşim ve iletişimi güçlendirmiştir. Televizyon görüntü ve sesin aynı kanaldan aktarımı ile toplumsal düzlemde iletişim dilinin sınırlarını belirlemiş ve özel bir alan yaratmıştır.

Fotoğrafın hızlı gelişimiyle birlikte sanatsal ve kültürel değerlerin yeniden üretim tekniği ile çoğaltılması hedef kitlelerle iletişim kurmak için etkili bir yöntem haline gelmiştir. Sinemada da fotoğraf ile paralel gelişen dönüşüm ve seri üretim mekanizması hakikilik tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Benjamin, 2013, s. 56). Yeniden üretimin kiteselleşen hedef kitleleri, fotoğraf ve sinemayı iletişim, dil ve kültür bağlamında etkileşim içine sokmuştur. Postman (1994, s. 24) *'dillerimiz bizim medyamız, iletişim araçlarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Kültürümüzün içeriğini metaforlarımız yaratır'* diyerek, yeni teknoloji ile üretilen söylemin ve anlam üretiminin iletişim, dil ve kültür ilişkisini vurgulamıştır.

Elektronik kültür döneminde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler giderek ses, görüntü, yazı ve fotoğrafın bir arada kullanılmasını mümkün kılmıştır. İletişimin görsel ve sözlü formunun kaynaştığı ve anlamın yeni göstergeler üzerinden aktarıldığı bir dönem başlamıştır (Meggs & Purvis, 2012, s. 403). Görüntü teknolojilerindeki hızlı

değişim sürmekte ve elektronik kültür dönemi zemin teşkil ettiği dijital dünyaya doğru ilerleyişini sürdürmektedir. Bu geçişi kesin hatlarla ayırmak tüm kültürel dönemlerde olduğu gibi mümkün olmamaktadır. Fakat internet teknolojisinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte iletişim, dil ve kültür alanında yeni bir döneme girildiğini söylemek mümkündür.

6. Dijital Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Dijitalleşmeyi kültüre içkin bir olgu olarak ele almamızı sağlayan unsur yaşamı çerçeveleyen ve yönlendiren araçları üretme işlevine sahip olmasıdır. Bu araçlar vasıtasıyla toplumsal olanı anlamlandırmak ve iletişimin gerçekleşmesini sağlayan yapıları oluşturmak beraberinde kültürel oluşumları getirmektedir. Dijital kültürün ele alındığı araştırmalar, bilimsel çalışmalar ve düşünsel yazınlar iletişim teknolojisi ve internet bağlamında ortaya koyulmaktadır (Gere, 2018, s. 18). Dijital kültür kavramsal açılımı itibarıyla metin ve görsel olanı sayısal düzlemde sunan yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital işleyişte maddesel gerçekliği olan sadece donanım araçlarıdır.

Dijital kültür; sözlü kültür döneminden başlayarak gelişen iletişim teknolojilerinin yarattığı dijital çağ olarak da adlandırılan ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ihtiva eden bir döneme karşılık gelmektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte internetin bir ağ olarak gelişiminin başlangıcı, bilgi aktarım hacminin ve kapasitesinin artmasına yönelik olarak yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Bilginin dünya çapında aktarılabilmesine olanak sağlayacak iletişim ağının teknolojik olarak tasarımı 1973 yılında Vinton Cerf ve Robert Kahn tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışma ile internete temel teşkil edecek olan ve geniş bir bilgisayar ağında bilgi akışını sağlayacak ve tüm bilgisayarlar tarafından kabul gören bir yazılım dili doğmuştur (Castells, 2016, s. 60). Bilgi iletim teknolojilerinin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülke tarafından geliştirilmesine paralel olarak, bu yeni teknolojinin kamusal alanda da kullanımı yönünde karşıt bir bilgisayar kültürü gelişmeye başlamıştır. Şikago'da Hacker olarak bilinen Ward Christensen ve Randy Suess isimli öğrenciler dönemin üzerinde uzlaşmış kullanım standartlarının dışına çıkarak yeni bir bilgi aktarım sistemi kurmuştur. Bugün modem olarak bildiğimiz bu buluş ile internet iletişim teknolojisinde yeni ve önemli bir aşama kaydedilmiştir. Daha sonra bu alandaki bilim insanlarının yeni katkıları ile modem ağ teknolojisi daha da gelişerek bilgisayarlar arası çevrimiçi tartışma platformu olan Usenet'i (kullanım ağı) başlatmıştır (Castells, 2005, s. 63). Dönemin yeni iletişim teknolojisinin karakteristiği olarak ele alınacak bu yenilikler, beraberinde yeni bir iletişim kültürünün de temelini atmıştır. İletişim bu yeni teknoloji çerçevesinde fiziksel gerçeklikten sanal gerçekliğe doğru ilk adımını atmıştır. Bununla birlikte telefon teknolojisi sesli konuşmanın ötesinde anlık veri aktarımını sağlayan işleve dönüşmüştür. Elektronik dönemin bir iletişim aracı olan telefon, aynı zamanda elektronik olan ile dijital olanın melez bir birleşimi olmuştur. Elektrik kabloları ile gelen bilgi yeni bilgisayar teknolojisinin yaratmış olduğu dijital dil ile mesajı açan kodları yaratmıştır.

Başlangıçta iletişim teknolojilerinin geniş kitleler tarafından kullanımı konusunda kısıtlılıklar olmuştur. Bu durumun yaratmış olduğu eleştirel kültür, bağımsız bilgisayar yazılımcıları tarafından halkın kullanımına olanak sağlayan yeni bir alan açmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde yaygınlaşan bilgisayar kullanımı, özellikle yoksul ülkelerde internet ağlarının gelişmesine ivme katmıştır. Bilgisayarların bireysel kullanıcılar

arasında yaygınlaşmaya başlaması ve kullanıcıların yetkinliklerinin artmasıyla birlikte BBS (Bülten tahtası sistemi) olarak ifade edilen dijital ortamlar doğmuştur. BBS ile internet aracılığıyla açılan kullanıcı hesapları ile çevrimiçi topluluklar oluşmuştur. Bu ortamlarda bilgisayar kullanıcıları tarafından internet aracılığı ile kişisel ilgi alanları ya da görüşleri doğrultusunda paylaşımlar yapılmıştır. BBS çevrimiçi kültürün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu paylaşımlar beraberinde toplumsal bir yapılanmanın doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Daha önce fiziksel ortamlarda bir araya gelen insanlar artık bilgisayar ve internet teknolojisinin tasarladığı ortamlarda buluşmaya başlamıştır. Bu yeni toplumsal yapı sanal cemaat olarak adlandırılmıştır (Castells, 2005, s. 64). Dijital kültür döneminin en belirgin özelliklerinden biri olan değişim hızı, etki ettiği alanlara da yansımıştır. Kültürün mekânsal dönüşümü dijital çağın en önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Bilgi iletim esası bu yeni iletişim teknolojilerinin ilerleme motivasyonu, internet aracılığıyla daha fazla insanın sisteme dâhil olacağı koşulları yaratma yönünde olmuştur. Tıpkı 1970'li yıllarda ilk çıkışı yapan eleştirel bilgisayar kültürünün yaratmış olduğu yeni teknolojiler gibi, 1990'lı yıllarda da kullanıcılara kolaylık sağlayacak WWW (world wide web) teknolojisi internet kullanımına yeni bir boyut kazandırmıştır. Dünya çapında ağ olgusunu temsil eden WWW sisteminin mucidi Tim Berners-Lee ve birlikte çalıştığı ekip aynı zamanda çoklu medyayı olanaklı kılan teknolojileri de bu yeni sistem ile bütünleşmiştir. Böylece internet teknolojisi ses ve görüntü özellikleri kazanmaya başlamıştır. İnternetin esnekliğini artıran bu teknolojik yaklaşımlara ilaveten yine Berners-Lee ve ekibi kullanıcıların bağlanmış olduğu ağ, sunucular arasında iletişim sağlayacak hipertex iletim protokolünü (http) oluşturmuşlardır (Castells, 2005, s. 64). Dijital iletişim teknolojilerinin önceki dönem iletişim sistemlerinden ayrılan en önemli özelliği, mesajın aktarıldığı araçların da kendi aralarında bir iletişim diline sahip olmasıdır. İletişim, özneler arasında bir akışa aracı olmasının yanı sıra, bu akışı sağlayan araçların da birbiriyle bağ kurabilmesi için ortak bir dil gereksinimini doğurmuştur. Bu da bugün yazılım olarak tanımlayabileceğimiz inorganik bir dilin temelini teşkil etmektedir.

Dijital dönemde, dil ve kültürün etkileşiminin iletişimi dönüştürmesindeki etken olarak teknolojik ve bilimsel gelişmeler ön plana çıkarmaktadır (Gere, 2018, s. 16). Bir üretim biçimi olarak örgütlenen dijital üretim süreci, zihin, medya ve iletişimin örgütlü çalışmasıyla birlikte bir deneyim olarak ortaya çıkmakta ve bu deneyim ise bir ürüne dönüşmektedir. Bu ürün karşımıza anlam, ilişki, yapıt ya da sosyal sistem olarak çıkabilmektedir (Fuchs, 2015, s. 365). Dijital üretime konu olan toplumsal, düşünsel, sanatsal, yazınsal, bilimsel çıktılar, dil ve iletişim marifetiyle organize olmakta ve teknolojinin olanaklarıyla veriye dönüşmektedir. Veriye dönüşen dijital ürün ya da durumlar ağ sistemi içerisinde aktarılarak günlük yaşam da dâhil olmak üzere, bireysel ve toplumsal işleyişe etki etmektedir. Toplumun ortak kabulleri çerçevesinde değer, inanç, eğlence, kutsala ilişkin semboller, davranış kalıpları ve normlar ele alındığında, dijital sistemin yarattığı yeni durumun kültür üzerindeki etkileri görülmektedir.

Dijital kültürü tanımlarken önceki dönemlerden farklı olarak öne çıkan özellikler; çevrimiçi iletişim, çok işlevli medya kullanımı, teknolojik araçlar ile üretim, sanal sosyalleşme, kişisel gizliliğin sınırlarının teknoloji evreninde genişlemesi, bağlantısallık, mekân ve zamanın sınırlarının genişlemesi, dil çevirileri ile farklı lisan konuşan insanların doğrudan iletişim kurabilmeleri olarak sayılmaktadır. Dijital

kültür bir üretim alanı olarak dijital medya aracılığıyla ortaya koyulan yaratıcı bir süreç ve ürünler olarak belirmektedir. Dijital kültür, modern kültürün üzerinde gelişen ve modern kültürü şekillendiren bir etkiye sahiptir. Bu yeni sistem özellikle hız ve ekran kullanımının artışı ile birlikte kültüre dair yapıları bir araya getirme özelliği kazanmıştır (Dijk, 2018, s. 323). Dijital kültürdeki hız ve ekran aracılığıyla kurulan iletişim, kültürel normların toplumu ve bireyi sınırlandıran etkisini azaltmıştır. Görsel ve metin olarak artan veri ve bilgi akışının hızla değişmesiyle birlikte, yeni kültürel normlar oluşmaya başlamıştır. Bu normların içinde dilin kullanım pratikleri ve iletişimdeki toplumsal kurallar da dönüşüme uğramaya başlamıştır. Dil ve iletişim, sözlü kültür döneminden bugüne yapısal olarak temel bileşenlerini korumakla, birlikte günlük kullanımda yeniden üretimin etkisiyle nitelik ve nicelik olarak farklılaşmıştır.

Dil ve kültürün etkileşiminden doğan medeniyet birikimini, aynı zamanda belleğin birikimi olarak ele almak da mümkündür. İlk çağlarda bilginin depolandığı bir alan olarak insan hafızasının yanı sıra, ekstrasomatik olarak kavramlaştırılan beden dışı bilgi depolamanın ilkel formları bulunmaktadır. Bugün iletişimi organize eden bir temel kaynak olarak geliştirilen mikroçiplerin ilk tasarımlarının çentik çubuklar, işaret taşları gibi tasarımlar olduğu varsayılmaktadır (Crowley & Heyer, 2014, s. 18). Yaşamın işleyişi daha detaylı ve karmaşık hale geldikçe artan düzenleme ve organize etme ihtiyacı teknolojik olarak yeni araçların geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Dijital kültürün veri üretme potansiyelinin yüksek olması, belleği dijital kültür için çok önemli bir yere konumlandırmaktadır.

Dijital kültürü önceki dönemlerden ayıran önemli özelliklerden biri de teknoloji ve tasarım olarak yüksek bir değişim hızına sahip olmasıdır. Bu sebeple koşulların yaratmış olduğu değişime uyum sağlama gereksinimi yaşam boyu öğrenme kültürünü zorunlu kılmıştır. Dijital iletişim sistemlerinin ve uygulamalarının cihazlar aracılığı ile kullanımını konusunda yeteneklerin geliştirilmesi kadar dijital medyanın içerik okumalarının yapılabilmesi de önem taşımaktadır. Bu sebeple medya okuryazarlığı ya da daha geniş çerçevede dijital okuryazarlık önemli hale gelmektedir. Kurumsal, bireysel ya da sosyal iletişimde teknolojik olanakları yüksek kapasite ile kullanmak ve içeriklerin doğru metin ya da görsellerle oluşturulabilmesi için dijital okuryazarlık yetkinliği önem taşımaktadır (Hobbs, 2017, s. 3). Dijital donanım ve yazılımın kısa zaman aralıkları ile değişmesi, insanın da teknoloji kadar kendini yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple teknolojik yenilikler iletişim alanında değişimin kesintisiz devam etmesini ve kullanıcıların da bu değişimi takip etmesini zorunlu kılmaktadır.

Dijital alanda teknolojik gelişmelerin iletişim süreçlerini dönüştürmesi, kültürel yapıların oluşumlarını da etkilemektedir (Castells, 2016, s. 1). Dijital olanı kültür bağlamında ele almanın ölçütü sadece teknolojik yenilikler değildir. Bu teknolojinin toplumsallaşmasını sağlayan düşünsel ve eylemsel gelişmeler, dijital olanın kültürel olanla bütünleşmesini sağlamaktadır. Dilin sözlü ve yazılı niteliği, dijital olanı kültürel bir olguya dönüştürmede önemli bir işleve sahiptir (Gere, 2018, s. 19). Dijitalleşme, oluşturduğu yeni toplumsal alanlar ile kendine özgü sistem yaratmıştır. Sayısal nitelikte olan bilginin ekran düzleminde bireyle buluşması, bilginin işlevini de dijital alana taşımıştır. Taşındığı bu yeni alanda bilgi, artık dijital öncesi koşullardan çok farklı değerler dizisi ile hareket etmektedir. Bireysellik ve kitlelilik sosyolojik ve psikolojik olarak yeni davranış kalıplarının gelişmesine neden olmuştur.

Dijital teknolojinin, verilerin çoğaltılmasına imkân tanıyan özelliği yeni bir kopyalama kültürü doğurmuştur. İnternetin ilk dönemlerindeki özgür kullanım koşullarında bilimsel, akademik, sanatsal, finansal verilerin internet ortamında bedel ödemeksizin kullanılması, internet kullanıcıları tarafından doğal bir hak olarak görülmüştür (Carroll, 2017, s. 387). Dijital çağda dönüşümün hızı, yasal düzenlemelerin de önüne geçmiştir. Bu sebeple hakların ihlaline yönelik sorunlar yaşandıkça, yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Böylece dijital kültürün başlangıç dönemindeki sınırsız özgürlük algısı, kişisel hak ve özgürlüklerin sınırlarına yaklaştırmıştır.

Yeni iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu dijital dilin coğrafi ve kültürel sınırları aşan özelliği, yatay olarak şekillenmiş bir iletişim ağının doğuşunu hazırlamıştır (Castells, 2005, s. 58). Yeni şekillenen iletişim ağı, erişilebilirliği artırmakla birlikte, sosyalleşmenin doğasını değiştirmeye başlamıştır. Teknolojinin iletişime kazandırmış olduğu olağanüstü genişlikteki boyutlar, kitlesel olarak yakınlık yaratırken, bireysel anlamda sınırlı bir durum geliştirmiştir. Teknolojinin araçsal olarak ağırlığının arttığı koşullarda insan yalnızlaşmaya başlamaktadır (Günay, 2004, s. 244). Dijital kültür dönemin yaratmış olduğu yeni iletişim modelleri, karşılıkları içinde barındıran paradoksal bir yapı özelliği taşımaktadır.

Dijital kültür döneminin yaratmış olduğu yeni iletişim biçimleri ve teknolojik olanaklar eleştirel yaklaşımları doğurmuştur. Elektronik kültür döneminin kitle iletişim araçlarının tek yönlü bilgi aktarımı kişilerarası olacak biçimde evrilmiştir. Kültürel normların sınırlamış olduğu kişisel mahremiyetin sınırları değişmiş, bireyler sosyal medya alanlarında içerik üreten ve tüketen bir işleve sahip olmuştur. İletişim kültürünün en önemli unsurlarından biri olan iletişim hiyerarşisi dönüşüme uğramıştır.

Yeni iletişim teknolojileri kullanıcı profili bakımından kuşaklar arası kategoriler yaratmıştır. Bu ayrımın yapılmasının temel ölçüsü, internet tabanlı iletişim teknolojilerinin kullanılma becerisidir. Bilgisayar teknolojilerinin etkisiyle yaşanan iletişimdeki dönüşümde, 1980'li yılların başı milat olarak kabul edilmektedir (Palfrey & Gasser, 2008, s. 346). Dijital kültür döneminde doğan ve 'dijital yerli' olarak tanımlanan neslin yaratmış olduğu günlük iletişim kurma biçimleri ve kullanılan dil, yeni bir kültürel yapı oluşturmaya başlamıştır. 1980 sonrası doğan bu kuşak, çevrimiçi ağ sistemlerini kullanma becerisi edinmiş ve dijital teknolojilere erişim olanağı bulmuştur (Palfrey & Gasser, 2008, s. 1). Dijital yerlilerin temel özellikleri, gündelik hayat ile bağlantılı olma, bireysel olarak kendini sunma önceliği ve bu bağlamda kendi kendini ifşa etme, kişisel bilgi ve özelliklerini erişime açık olarak paylaşma, katılımcı kültür doğrultusunda sosyal, kurumsal ve bireysel medyada yer alma eğilimidir (Dijk, 2018, s. 312). Göçmenlik ve yerlilik kavramları kuşaklar arası ve kuşaklar içi iletişimin düzeyi ve gerçekleşme biçimine de yeni boyutlar getirmiştir. Yeni teknolojiler ile iletişim artık zaman ve uzam olarak yeni boyutlar kazanmıştır.

Kitle iletişiminin doğrudan tek yönlü bilgi akışı, internetle birlikte interaktif özellik kazanmıştır. Dijital sistem içerisinde fiziki gerçekliğin olmadığı iletişim ortamı kendine özgü bir sanal kültür yaratmıştır. Bu sanal kültürü yaratan etken küresel ağlar içerisinde farklı kültür ve dile sahip insanların bir araya gelmeleridir. Çağlar'ın (2017, s. 20) '*net-daşlar*' olarak kavramlaştırdığı bu yeni ilişki biçimi, farklılıkların etkileşimi ile kültürel değişime etki etmektedir. Dijital dönem öncesinde farklı kültür ve dillere sahip bireylerin iletişim kurması, kültürel normlar ve ana dilin farklılığı sebebiyle daha

kısıtlı koşullarda gerçekleşmiştir. Yapay zekâ teknolojilerinin web ve uygulama tabanlı yazılımlar ile dil çevrilerindeki sağladığı gelişmeler, bu kısıtlılığın giderek azaltmıştır. Dijital kültür döneminde dil ve iletişim küresel bir boyut kazanmıştır.

Dijital kültür, sanal olmayan koşullardaki kültürel yapılara benzer katmanlar ve kavramlar oluşturmuştur. Kültürel normlar ile şekillenen iletişimin hiyerarşik yapısı, sanal iletişimde anti hiyerarşik bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Dijital iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu medya ve araçlar sanat ve yazın üretimlerinin hayat bulduğu bir alan niteliği kazanmıştır.

7. Yeni İletişim ve Medya Teknolojilerinin Dil ve Kültür ile Etkileşimi

Yeni tanımlaması, sözlü kültürden dijital kültür dönemine kadar iletişimin gerçekleşmesine aracılık eden sistem ya da gündelik pratiklerdeki değişimler için kullanılmıştır. Tipografik dönemden elektronik döneme geçerken radyo ve televizyon, yeni medya araçları özelliği taşımıştır. Radyo, televizyon ve sinemayı yeni medya olarak tanımlayan ve kültürel olarak büyük önem atfeden Raymond Williams (1993, s. 52), medyanın yapısal dönüşümünü de bu dönemdeki medyanın kurum kültürü oluşumu bağlamında ele almıştır. Dijital kültür döneminde iletişimi ve medyayı yeni yapının ne olduğu, bu dönemi bir önceki dönemden ayırmaktadır. Jenkins (2018, s. 19) yeni medyayı, yaratmış olduğu yakınsama kültürü, katılımcılık ve kolektif akıl ekseninde ele almaktadır. Yeni medyanın çeşitlenen araçlarının yaratmış olduğu dağınık veriler arasında, kullanıcının bağlantı yolları geliştirmesi, teknolojinin bir sonucu olmakla birlikte, kültürel bir dönüşümü ifade etmektedir. Bununla birlikte elektronik dönemden farklı olarak interaktif bir kullanıcı modeli, katılımcı bir kültür yaratmıştır. Sosyal etkileşimi de beraberinde getiren katılımcı ortam, bireysel olarak yeni üretilere kaynaklık eden bir üretim alanı özelliği de kazanmıştır. Bireysel ya da kurumsal olarak üretilen tüm içeriğin yaratmış olduğu veri ortamı ise ortak bir aklı ve bilgisi doğurmuştur.

Medya, iletişim ve kültür, birbiri içine geçmiş olmakla birlikte, *etkileşim içinde karşılık yaratma* özelliğine de sahiptir. Bu üç olgunun değerlendirilmesinde, üzerinde durulması gereken işlevsel bazı özellikler bulunmaktadır. Medya, iletişim ve kültürün birlikteliği, dinamik, çoklu ve çeşitli anlam üretme özelliğine sahip olmaları gerekliliğini doğurmaktadır. Bu üç olguya toplumsal hayat içinde işlevsellik katan ise, bireylerin öznel yorumlar geliştirmelerine olanak sağlayacak yazılım ve tasarım özellikleridir. Esas olarak iletişim, kültüre kendini yenilemesi için ortam yaratan bir yapı özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte iletişim özelliği sebebiyle kültürel etkileşimde karşılıkları ve melezlikleri yaratırken, anlamayı güçleştiren bir etki de ortaya çıkarmaktadır (Lull, 2001, s. 232). Kültürel yapıların dilin gösterilen unsuruna yüklediği anlamın çoğulluğu, anlamayı güçleştiren unsurlardan biridir. Yeni iletişim teknolojileri ve medyanın yaratmış olduğu mekânı aşan yeni etkileşim, kendi habitusunun karakteristik özellikleri ile şekillenmektedir. Bourdieu'nün (2015) kavramsallaştırdığı kültürel ve simgesel sermaye, dijital teknolojinin yaratmış olduğu bu yeni iletişim alanında, gerçek dışı bir üretimle yeniden inşa edilebilmektedir. Toplumsal olarak kabul edilen şablonları, anlamları ve yerleşik eylemleri var olanın ötesine taşıyan ve yeni bir başlangıç noktası yaratarak yeni anlamlar, kabuller ve eylemler meydana getiren hakikat sonrası üretimler, aynı zamanda yeni bir gerçekliğin de kaynağı olma özelliği taşımaktadır (Rommetveit & Dijk, 2022, s. 4). Dijital medyanın içerik üretiminde ulaşılmış olduğu hız ve çeşitlilik ile birlikte yapay

zekâ uygulamalarının dijital olarak gerçek ile yarışabilecek üretimleri, hiper gerçeklik ile hakikat sonrasını yeni bir evreye taşımıştır (Rommetveit & Dijk, 2022, s. 25). Bu yönü ile yeni medya ve iletişim araçlarının bilgi yayma ve iletişim sağlama işlevinin çıktıları, dijital kültür dönemi öncesinden farklı bir aşamaya ulaşmıştır. Kültürün dil ve normlar aracılığı ile meydana getirmiş olduğu göstergelerine denk düşen gerçeklik, iletişimin doğasını ve işlevini, sorgulanan bir araca dönüştürmeye başlamıştır.

Bireylerin iletişim kurarken kullandıkları semboller, tarihsel süreç içerisinde belirli alanlarda yoğunlaşarak özel bir yapı niteliğine kavuşmaktadır. Bu yeni formlar ise zamanla kültürleri ve ortak kimlikleri yaratmaktadır. Bu süreçte biyolojik ve kültürel kimlikler sürekli etkileşim halinde olmaktadır (Castells, 2005, s. 18). Kültürü, iletişimi, medyayı ve dili oluşturan yapıların kendi içindeki sistemsel etkileşiminin sonuçları, bir çıktı olarak birbiri ile de etkileşime girmektedir. Yapısalcı yaklaşımın sistemler arasındaki etkileşimden doğan sonuçları iletişim, kültür, dil alanında yeni temas noktaları yakalayarak yeni yapılar oluşturmaktadır. Bu yeni yapılar medyanın teknolojik, tasarım ve işlev olarak çeşitlenmesine etki etmektedir.

8. Mobil İletişim ve Yapay Zekâ Teknolojisinin Dil ve Kültüre Etkisi

Mobil telefonların internet ile buluşması yapay zekâ ile tasarlanmış uygulamaların kullanımına olanak vermiştir. Bu uygulamaların gelişmesiyle birlikte telefonlar bir iletişim aracı olmasının yanı sıra medya aracına dönüşmeye başlamıştır. Bu durum medya ve iletişim teknolojileri kullanım alanlarını sürekli olarak genişletmiştir. Reklam, pazarlama, ulusal güvenlik ve altyapı iletişiminde de dijital teknolojiler rol oynamaya başlamıştır. Akıllı sistemler olarak kavramsallaştırılan bu teknolojiler temelde veri alışverişine dayanmaktadır. Bu yönüyle yeni iletişim ve medya teknolojilerinin gelişimi sosyo-ekonomik bakımdan da toplumsal dönüşümde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Törenli, 2005, s. 15). Bu bağlamda bilgisayar teknolojisinin gelişimi dilin kullanımı için bir dönüşüm alanı olmuştur. İnternetin iletişim teknolojilerinde aktif olmasıyla birlikte doğal iletişim süreçlerindeki dil pratikleri araştırmalar için veriler sunmaya başlamıştır. Derlem bilimi yöntemi kullanılarak, milyonlarca kelime yapısal ve etkileşim özellikleri ile incelenmiştir (Aksan & Atasoy, 2021, s. 2). Bu şekilde doğal dil işleme teknolojileri ile elde edilen veriler dil çevirileri ve sesli yanıt sistemlerinin gelişimine olanak sağlamıştır.

Dilsel dağılım modeli olarak ele alınan bu yönteme göre işlenen veriler dilin doğal yapısına uygun bir model oluşturmak için yapılar arasındaki ilişkiden yola çıkarak tahminler ile ilerlemektedir. Dilin yapısal ağın yayılmış olan bilginin, bilme süreçlerinin tüm aşamalarında ve kavramların işlenmesinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Dilsel verilerin oluşturduğu yapı farklı erişimlere olanak veren zengin bir kaynak özelliği taşımaktadır (Wingfiel & Connell, 2022). Yeni iletişim teknolojilerinin meydana getirmiş olduğu dijital düzlem dil ve iletişim deneyimlerinin biriktiği bir alandır. Dil ve iletişim kültürün kapsadığı geniş bir alanda etkiye sahiptir. Aynı dili konuşmayan fakat iletişim kurmak zorunda kalan insanlar karma dil olarak kavramsallaştırılan bir dil formu inşa etmektedir (Bickerton, 2016, s. 40). Bu dil formu beden dili olarak iletişime konu olacağı gibi, kültürel semboller üzerinden de kişilerarası iletişim ya da kitle iletişim inşa edilebilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle iletişimin kazanmış olduğu yeni boyutlar mekânın ve zamanın sınırlarını genişletmiştir. Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlere sahip ve farklı dilleri konuşan insanların iletişim kurma imkânı bulmasıyla küresel bir iletişim ağı doğmuştur.

Dijital çağda kültürel dönüşümü en çok etkileyen teknolojik donanımlar mobil iletişim araçları olmuştur (Çakmak, 2018, s. 309). Yeni iletişim teknolojisinde öne çıkan en önemli olgu ekrandır. Mobil iletişim araçlarıyla ekranlar işlev olarak çeşitlenmiş ve kişiselleşmiştir. Ağ toplumu olarak kavramlaştırılan yeni toplumsal yapı içerisinde ekranlar çok geniş bir kullanım çerçevesine ulaşmıştır. Bu durum görselleşmenin etkisinin arttığı bir dijital kültür yaratmıştır. Bu kültür içinde yaşayan bireyler zamanlarının büyük kısmını ekran ile bağlantılı olarak geçirmektedir. Mobil iletişim araçlarındaki ekranlar yoğun bir bilgi içermektedir (Dijk, 2018, s. 298). Mobil iletişim araçları içine dijital sosyal ağları da alarak kullanım alanını genişletmesi bilgi ve anlam üretiminin hacmini artırmaktadır. Dijitalleşme toplumsal hayatta daha çok etkili olarak yeni sosyal yapıları, eylem alanlarını ve gündelik yaşam pratiklerini doğurmaktadır (Alver, 2016, s. 801). Dijital iletişim mobil hale geldikçe kullanıcıya eklenme ve kullanıcısının dijital dünya ile etkileşiminin artmasına olanak sağlamaktadır.

We Are Social (Kemp, 2023) tarafından yapılan küresel ölçekli araştırmada yer alan verilere göre Ocak 2023 tarihi itibari ile mobil teknoloji kullanımının dünya ortalaması % 56.9 düzeyine ulaşmıştır. Bilgisayar teknolojisi daha eski dönemlere dayanmasına rağmen mobil cihazlar kullanım ağırlığını artırmıştır. Aynı araştırma verileri doğrultusunda mobil cihaz uygulamalarında geçirilen zaman ve bu zamanın dağılımı yeni iletişim ve medya teknolojilerinin dil ve kültür bağlamındaki etkisini yansıttığı görülmektedir. Mobil uygulamalarda geçirilen zaman dünya genelinde kişi başı 5 saat 1 dakika olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllara göre değişimin +7 dakika olduğu görülmektedir. Bu verilerde sosyal ve iletişim amaçlı uygulamaların kullanımının toplam kullanma oranının %42.4 olması dil ve kültürel pratiklerin yeni iletişim ve medya teknolojilerinde kendine yarattığı alanı yansıtmaktadır. Bununla birlikte verilerde yer alan %8 mobil oyunlar, %3.1 eğlence, %2.7 gündelik yaşamın pratikleri kültürel yapılar olarak yer almaktadır. Dijital iletişim sistemleri oyun, eğlence, alışveriş kültürünün yeniden şekillendiği bir alana dönüşmüştür.

İletişim ve medya teknolojilerinin yarattığı yakınsama kültürü beraberinde geniş iç içe geçmiş bir medya kullanımı pratiğini doğurmuştur. Yeni iletişim ve medya teknolojilerinin işleyişini sağlayan ve dijital olarak adlandırılan sistemin yarattığı tüm ürünler ve bu ürünlerin günlük yaşamdaki kullanım biçimleri yeni bir kültürel dönüşüme uğramıştır. Bu yeni medya ve iletişim koşullarını genel olarak içinde barındıran dijital sistem, egemen olduğu dönemi ile önceki dönem arasındaki sınırları çizebilecek kadar belirgin olması sebebi ile kültürel bir yapı özelliği taşımaktadır. Toplumsal yaşamı geliştiren ve dönüştüren içerik ve araçlar dijital olgu ve zeminde yorumlanmaya başlanmıştır (Gere, 2018, s. 18). Dijital kavramının yanı sıra siber kavramı da bu yeni kültürel yapı için kullanılmaktadır. Bu kültürün en belirgin özellikleri; programlayabilme, birimlere ayırabilme, birimleri birleştirme, kullanıcı tarafından üretebilme ve yayabilme olarak ön plana çıkmaktadır (Dijk, 2018, s. 293). Dijital yeni medya teknolojilerinin yaratmış olduğu olanaklar bilgiye ve görsel içeriklere erişimi kolaylaştırarak kültürel dönüşüme de etki etmektedir (Jenkins, 2018, s. 20). İletişim ve medya teknolojileri hızla gelişirken, kullanıcıları için yeni deneyimler ve alışkanlıklar kazandırmaktadır. Yaygınlaşan alışkanlıklar da bu kültüre yeni boyutlar katmaktadır.

Mobil iletişimi önceki dönem iletişim araçlarından ayıran en önemli özelliklerinden biri de kullanıcılar tarafından yanlarında taşınabilir olmasıdır. Bunun yaratmış olduğu en önemli sonuç, bireylerin her koşulda iletişime uygun bulunduğu

yönünde bir varsayımı yapılandırıyor olmasıdır. Bu durum bireyle birlikte toplumu da bu varsayım etrafında şekillendirmektedir. Açık iletişim olgusu etrafında şekillenen mobil iletişim teknolojisinde kullanıcıların kişiselleştirilmiş kullanım tercihler ortaya koymaları dönüşüme karşı tepki özelliği taşımaktadır. Mobil iletişim teknolojilerini kullanma biçimindeki farklılıklar dil ve kültürün taşınmış olduğu farklılıkları ortaya koymaktadır (Campbell, 2013, s. 11). Mobil iletişimde kullanılan yazılı, görüntülü, sesli kullanım özellikleri mesajın kapasitesi ve içeriğine göre değişim göstermekle birlikte, toplumsal normlar, değerler ve kişisel tercihler etrafında da iletişim kurma modelleri farklılık göstermektedir.

Gallup tarafından 2022’de 142 ülkede yetişkinler arasında yapılan araştırmada, başkaları ile bağlantı halinde olma duygusu yoğun olarak ifade edilmektedir. Bağlantı halinde olunan insanlar; aile, arkadaş, iş arkadaşı, komşu olarak kategorize edilmiştir. 142 ülkeden 138’inde nüfusun büyük bir bölümü iletişim olarak bağlantı halinde olduğunu ifade etmesine rağmen bunun oranı ülkelere göre değişmektedir. Örneğin Kanada’da kadınlar %81 yoğun bağlantı halinde iken %4 tamamen bağlantısız olarak yer almaktadır. Aynı ülkede erkekler %76 yoğun bağlantı halinde olmakla birlikte %6 tamamen bağlantısız özellik taşımaktadır (Stevens, 2023). Araştırmada gelişmiş ülkeler arasında yer alan Kanada örneğinde de görüldüğü üzere toplumun büyük bir bölümü bağlantı halinde olma özelliği taşıyor. Bu durum bireysel bir ihtiyacın yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. İhtiyaçlar doğrultusunda kullanım şekilleri ve kapasiteleri şekillenen iletişim araçları içerisinde, mobil araçlar önemli bir etki alanına sahip bulunmaktadır.

Telefonun internet ve yapay zekâ eklentisiyle birlikte mobil hale gelmesi kullanıcılar üzerinde bağımlılık etkisi yaratmaktadır. Mobil telefon ile bağlantının koptuğu durumlarda gelişen telefonsuz kalma korkusu ‘nomofobi’ olarak kavramsallaşmıştır. Bu korkuyu yaşayan bireylerde hayatlarını kontrol etmek ile ilgili endişeler doğmaktadır. Bununla birlikte telefonun olmadığı bir yaşamı tercih eden insanlar bulunmaktadır (Wei, 2022, s. 3) Dünyanın büyük bir bölümünün bağlantı halinde olmayı önemseydiği ve bunun için mobil iletişimi tercih ettiği koşullarda dil ve kültürün teknolojinin yaratmış olduğu koşullar içinde etkileşim halinde olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı dili konuşan ve homojen kültürel yapı özelliği taşıyan toplumsal yapılarda mobil iletişim araçlarının kullanım tercihleri üzerinden yeni yapılar oluşmaktadır. İletişim süreçlerini doğuran dil ve kültürün etkileşimi dijital dönemde toplumsal dönüşüme etki etmekle birlikte, bu etkiye karşı tepki gösteren nispeten az sayıda insan direnç sergilemektedir. Bu direnci, teknolojiye erişim koşulları şeklinde düşünmekle birlikte iletişim süreçlerinin doğal yapısının korunması olarak da açıklayabiliriz.

9. Sonuç

Sözlü kültür döneminden başlayarak dijital kültür dönemine uzanan süreçte iletişim kurma biçimlerini şekillendiren dilsel ve kültürel formlar teknolojinin de etkisi ile yeni biçimler kazanmıştır. Yazının icadından başlayarak yeni buluşlarla toplumsal düzlemde de insanlık tarihine yön veren gelişmeler ortaya çıkmıştır. Kâğıdın, matbaanın, telgrafın, fotoğrafın, televizyonun, radyonun, bilgisayarın, yapay zekânın, mobil cihazların ortaya çıkmasıyla birlikte iletişim araçları ve biçimleri de çeşitlenmiştir. Yazılı kültür döneminden dijital iletişim dönemine geçişte, iletişim araçlarındaki yeniliklerin etki ettiği en önemli olgular zaman ve mekân olmuştur.

Dijital döneme gelindiğinde bu iki olgudaki dönüşüm önceki tüm dönemlerden çok daha büyük oranda gerçekleşmiştir. Özellikle mobil cihazlar ve internetin etkisi ile iletişim, zaman ve mekândan bağımsız olarak bireysel ve kitlesel ölçekte tüm dünyayı bir ağ içerisinde birbirine bağlayan bir araca dönüşmüştür. Mobil telefonların, yapay zekâ ve internet ile akıllı (smart) olma özelliği kazanması, telefona iletişim aracı olarak icadından öte çok farklı işlevler kazanmıştır. İletişim kurmanın zamanlama ölçüsü olarak anlık hale geldiği mobil iletişimde, mobil uygulamaların da etkisi ile birebir iletişim de yeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle akıllı telefonlarda yer alan mobil mesajlaşma uygulamaları ile geniş bir kullanım alanı içerisinde iletişim, sözlü, yazılı, görüntülü ve sesli özellikleri ile çeşitlenmiştir. Grup iletişimi ve ticari iletişime de olanak sağlayan akıllı mobil telefon mesajlaşma uygulamalarıyla dijital iletişim, sosyal ve endüstriyel olarak da yaşamın merkezine oturmuştur. Bu çerçevede, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler dil ve kültürün etkileşimiyle yeni iletişim formları yaratmakta ve bu formlar da iletişim kültürüne yeni boyutlar kazandırmaktadır.

Araştırmanın sorunsalı olarak 'dijital kültür döneminde dilin kültür ile etkileşiminin ortaya koymuş olduğu yeni iletişim koşullarının insan iletişiminin doğal akışını değiştirmesi'ne dair veriler elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, ele alınan süreç boyunca dil ve kültürün etkileşiminin yaratmış olduğu yeni yapının teknoloji olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yapısalcı yöntemin temel işleyiş biçimine uygun olarak döngüsel bir sistem içerisinde dil ve kültürün etkileşimi yeni teknolojileri doğurmuş, yeni teknolojiler ise dil ve kültürün etkileşimi için yeni alanlar açmıştır. Yazının icadından mobil iletişim teknolojisine kadar uzanan süreçte etkileşim odaklı gelişim devam etmektedir. Geline nokta dijital iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu yeni koşulların 'iletişimin doğal akışı içerisinde' gerçekleşmesine tesir ettiği görülmektedir. Yüz yüze iletişimden farklı olarak, dijital iletişim teknolojileri zaman ve mekânın sınırlayıcı etkisini ortadan kaldırmakla birlikte, yoğun veri akışı içerisinde iletişimde bilgi ve anlamın aktarım sürecini kısıtlamaktadır. Bu kısıtlılık insanlığın dil ve kültürün taşıyıcısı olduğu medeniyet birikiminin yeni kuşaklara aktarılmasında sorunlar yaratacağı çıkarımına ulaşılmıştır. İletişim araçlarının mobilite kazanmasıyla birlikte insanın fiziksel ve zihinsel olarak sürekli olarak yakınında olması teknolojiyi araç olmaktan iletişimin öznesi konumuna taşımaktadır. Bu da insan iletişiminin doğasını tehdit edecek bir sürece işaret etmektedir.

Bilgisayarın ve internetin bireysel kullanıcılar tarafından bir iletişim aracı olarak kullanılmasının ardında mobil iletişim teknolojileri ile dijital çağda yeni bir dönem başlamıştır. Mobil iletişimi dijital dönem içinde ayrı bir değerlendirme konusu yapan hususların en önemlisi anlık mesajlaşma uygulamalarının hızla kullanıcılar arasında yaygınlaşması olmuştur. Kullanıcı ile iletişim aracı arasındaki mesafe büyük ölçüde azalmış ve yoğun bir veri akışı trafiği doğmuştur. Bu yeni durum yeni bir iletişim kültürünün oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Özel alan ve mahremiyetin sınırları giderek genişlemiştir. Bununla birlikte mobil iletişim araçlarının kullanımı iş, eğitim, özel hayat, bürokrasi gibi alanlara da yayılmıştır. İletişimin eylemsel ve içerik olarak hızla dönüştüğü koşullarda kültürel oluşumlar doğası gereği daha yavaş şekillenmektedir. Bu durum bireysel ve toplumsal olarak adaptasyonu ve iletişim süreçlerindeki anlam aktarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple sözlü dönemden bugüne kadar dil ve kültürün etkileşimi ile dönüşüme uğrayan ve dönüştüğü yeni hali ile dili ve kültürü etkileyen iletişim, önceki dönemlerden farklı bir seyir izlemektedir. Makalemizde bu farklılığın yaratacağı sorunlar üzerine düşünülmesi ve politikalar üretilmesi için bir tartışma alanı oluşturulması amaçlanmaktadır.

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazar (lar)ın Katkıları: Yazarlar çalışmaya %100 katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.

Kaynakça

- Aksan, M., & Atasoy, G. (2021). *Derlembilim ve sözcük anlambilim*. Mersin: Toros Üniversitesi Yayınları.
- Alver, F. (2007). *Gazeteciliğin kuramsal temelleri*. İstanbul: Beta.
- Alver, F. (2016). Eleştirel eylem teorisi, sembolik etkileşimcilik ve kültürel çalışmalar perspektifinden, dijital sosyal ağların iletişim pratiklerini dönüştürme ve demokratikleştirme potansiyelinin belirlenmesi üzerine bir deneme. B. Arık (Ed.), *Yeni medya ve görsel kültür II. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi bildiri kitabı* (ss. 801-818). Antalya: ICMS
- Armstrong, K. (2005). *Mitlerin kısa tarihi* (D. Şendil, Çev.). İstanbul: Merkez Kitapçılık Yayıncılık.
- Asimov, I. (2006). *Bilim ve Buluşlar tarihi* (E. Topçuoğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Baudrillard, J. (1974). *Tüketim toplumu*. (H. Deliceçaylı & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Benjamin, W. (2013). *Fotoğrafın kısa tarihi* (2.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Bickerton, D. (2016). *Adem'in dili insan lisanı nasıl yarattı lisan insanı nasıl yarattı* (3. bs; M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım* (1. bs; D. Fırat & G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Campbell, S. W. (2013). Mobile media and communication: A new field, or just a new journal? *Mobil Media & Communication*. 1(1),8-13. <https://doi.org/10.1177/2050157912459495>
- Carter, R., Meggs, P. B., & Day, B. (2012). *Typographic design: Form and communication* (5th ed). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.
- Carroll, B. (2017). *Writing and editing for digital media (Third edition)*. New York: Routledge.
- Castells, M. (2005). *Ağ toplumunun yükselişi* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Crowley, D. J., & Heyer, P. (2014). *İletişim tarihi: Teknoloji, kültür, toplum* (4. bs; S. Öztürk, Ed.; B. Ersöz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, Ş. (2017). *Şövalyelik mesleği gazeteciliğe sosyal medya etkisi*. İstanbul: Literatürk Academia.
- Çakmak, V. (2018). Mobil iletişim bağlamında mobil oyunlar:Yürü, keşfet, yakala, biriktir, Pokemon GO! İçinde V. Çakmak & S. Çavuş (Ed.). *Dijital kültür ve iletişim*. (ss. 309-333) İstanbul: Literatürk Academia.
- Dijk, J. V. (2018). *Ağ toplumu* (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Erdal, G. (2015). *İletişim ve tipografi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Eriksen, T. H., & Nielsen, F. S. (2013). *A history of anthropology* (2. edition). London: Pluto Press

- Faulmann, K. (2001). *Yazı kitabı: Tüm yerkürenin, tüm zamanların yazı göstergeleri ve alfabeleri* (I. Arda, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1995). *Bilgi üzerine üç söyleşi* (C. Güzel & L. Kavas, Çev.). İstanbul: Metis.
- Fischer, S. R. (2013). *Dilin tarihi* (M. Güvenç, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Freire, P., & Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık: Sözcükleri ve dünyayı okuma* (S. Ayhan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital emek ve Karl Marks*. Ankara: NotaBende Yayınları.
- Gere, C. (2018). *Dijital kültür* (2. bs; A. Akın, Çev.). Konya: Salon Yayınları.
- Goody, J. (2011). *Yaban aklın evcilleştirilmesi* (K. Değirmenci, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Günay, M. (2004). *Metinlerle felsefeye giriş*. Adana: Karahan Yayınları.
- Güvenç, B. (2003). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Düşünce tarihi* (8. bs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2012). *Rızanın imalatı: Kitle medyasının ekonomi politiği* (2. bs; E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hobbs, R. (2017). *Create to learn: Introduction to digital literacy*. Hoboken, NJ, USA: Wiley, Blackwell. https://www.google.com.tr/books/edition/Create_to_Learn/jU8nDwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=digital+literacy&printsec=frontcover
- Jacquinot-Deleunay, G. (2016). Eğitim ve iletişim arasındaki ilişkiler. İçinde J. Perriault (Ed.), & H. Köse (Çev.), *İletişim biliminin unutulmuş kökenleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jenkins, H. (2018). *Cesur yeni medya teknolojiler ve hayran kültürü* (2. bs). İstanbul: İletişim.
- Kemp, S. (2023, Mayıs 27). Digital 2023: Global overview report. *Datareportal*. https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overviewreport?utm_campaign=Digital_2023&utm_content=Article_Hyperlink&utm_medium=Article&utm_source=DataReportal
- Lerner, F. A. (2007). *Kütüphanelerin hikayesi: Yazının icadından bilgisayar çağına* (D. Çenkciler, Çev.). İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Lull, J. (2001). *Medya, iletişim, kültür* (N. Güngör, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- McLuhan, M. (2020). *Gutenberg galaksisi-tipografik insanın oluşumu* (5. bs; G. Çağal Güven, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M., & Powers, B. R. (2001). *Global köy* (B. Ö. Düzgören, Çev.). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Meggs, P. B., & Purvis, A. W. (2012). *Meggs' history of graphic design* (5th ed). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.

- Ong, W. J. (2015). *Sözlü ve yazılı kültür: Sözüün teknolojileşmesi* (5. bs; S. P. Banon, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Oskay, Ü. (2000). *XIX. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri* (3. bs). İstanbul: Der Yayınları.
- Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born digital-understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books Inc.
- Piaget, J. (2007). *Yapısalcılık*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Platon. (2015). *Mektuplar* (2. bs; F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Poe, M. T. (2019). *İletişim tarihi: Konuşmanın evriminden internete medya ve toplum* (2. bs; U. Y. Kara, Çev.). İstanbul: Işık Yayınları.
- Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren eğlence / gösteri çağında kamusal söylem* (O. Akınbay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Renan, E. (2015). *Dilin kökeni üzerine* (2. bs; S. A. Atınörs, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Roberts, J. M. (2015). *Avrupa tarihi* (F. Aytuna, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rommetveit, K., & Dijk, N. V. (2022). Post-truth-another fork in modernity's path. İçinde K. Rommetveit (Ed.), *Post-truth imaginations-new starting points for critique of politics and technoscience*. (pp.1-30). New York: Routledge.
- Rousseau, J. J. (2011). *Dillerin kökeni üstüne deneme: Melodi ve müziksel taklit ile ilişki*. İçinde (Ö. Albayrak, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Stevens, L. (2023). How strong are the world's social connections?. *Gallup*. <https://news.gallup.com/opinion/gallup/513650/strong-world-social-connections.aspx>
- Strauss, L. C. (2012). *Yapısal antropoloji* (A. Kahiloğulları, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Strauss, L. C. (2013). *Mit ve anlam*. İstanbul: İthaki.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi: Sözlü tarih* (Ş. Layıkel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Törenli, N. (2005). *Yeni medya yeni iletişim ortamı: Bilişim teknolojileri temelinde haber medyasının yeniden biçimlenişi*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Wei, R. (2022). Evolving mobile media: Changing technology and transforming behavior. İn. *Mobil Media & Communication* (pp. 1-5). New York: Sage
- Williams, R. (1993). *Kültür* (S. Aydın, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (2003). *Televizyon teknoloji ve kültürel biçim* (2. bs; A. U. Türkbağ, Çev.). Ankara: Dost.

- Wimmer, F. M. (2009). *Kültürlerarası felsefe* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Wingfiel, C., & Connell, L. (2022). Understanding the role of linguistic distributional knowledge in cognition. *Language, cognition and neuroscience*. 37(10), 1220-1270, DOI:10.1080/23273798.2022.2069278
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve dil*. Ankara: Hece Yayınları.